

„Kdo to ví? Tedy, kdo?“

Kinematografická anketa večerníku Národních listů (1927)

Nejstarší období české kinematografie z let 1896–1914 patří k obdobím nejméně probádaným, jakož i s nejvíce nejasnostmi, a to ve filmové výrobě, distribuci i v předvádění.¹⁾ Tehdejší česká filmová tvorba vznikala velmi pomalu a značně omezeně: pro nedostatečné finanční a materiální zajištění, neexistující zázemí, nezkušenost tvůrců i nezáměr orgánů a úřadů se pohybovala na hraně profesionalismu a amatérismu. Filmově historické bádání komplikuje rovněž torzovitost dochovaných filmových materiálů a nedostatek věrohodných pramenů. I z těchto důvodů mohou pro historický výzkum dané epochy být kromě archivních, časopiseckých nebo novinových zdrojů užitečné také vzpomínky přímých aktérů či jejich současníků.

Pro nejranější období českého filmu se podobných vzpomínek dochovalo poskrovnu, v podobě článků v tisku, výročních brožur, korespondence či umělecké prózy, o to cennější však může být pohled, který nám dnes zprostředkovává k poznání dobové atmosféry a některých detailů. Badatelské využití takového vyprávění přináší ovšem i svá úskalí. Vzpomínání může být nespolehlivé, obzvláště pokud se odehrává s velkým časovým odstupem, mnohdy i několika desítek let. Vzpomínající v některých případech zaměňují události, nepřesně či špatně je popisují, pletou si aktéry, chybně určují dataci či posloupnost. Nehledě na to, že narátor mnohdy z různých příčin některé události záměrně zamlčí nebo pozmění. Badatel je tedy nucen tyto texty číst kriticky a důsledně je ověřovat s prameny a dosavadními výzkumy.

Ve dvou edicích z předchozích čísel *Iluminace* jsme přinesli doposud nalezené vzpomínkové texty na filmovou výrobu, distribuci a předvádění v českých zemích před rokem 1914. Tentokrát na toto téma a období předkládáme novinovou anketu z počátku roku 1927, jež byla vyhlášena *Večerníkem* *Národ* deníku *Národní listy*. U jejího zrodu stál redaktor a textař Jiří Voldán (rozený Jaroslav Hudec; 20. 3. 1901 Praha – 5. 10. 1985 Praha), jenž čtenářům tohoto listu položil 29. ledna 1927 dvě otázky: „Který byl první stálý biograf v Praze?“ a „Který první film se v něm hrál?“ Během několika týdnů se sešly dopisy čtenářů, které však zodpověděly podstatně více než jen ony prvotní otázky.

Tato anketa je v několika aspektech pozoruhodná. Nejenom že kromě hlasů známých osobností přináší i vzpomínky naprosto neznámých čtenářů, které by jinak zůstaly utajeny. Dále je nezanedbatel-

1) V poslední době se ovšem daří díky nelehkému výzkumu i toto období postupně rozkrývat, například Ivan Klimeš, *Kinematograf! Věvec studií o raném filmu*. Praha: Národní filmový archiv — Casablanca 2013. Michal Večeřa, „Jen pro pár kin a hodně lacino“. Hrané filmy v obchodních plánech pražských výroben mezi lety 1911 a 1915. *Iluminace* 29, 2017, č. 1, s. 5–28.

ný fakt, že se tato anketa objevila již v roce 1927, byla vypsána v běžném, nefilmovém periodiku a ptala se na tehdy ještě stále nezvyklé téma.²⁾ Informační hodnotu ankety mírně snižuje okolnost, že odpovědi přispěvatelů nejsou citovány doslovně, ale redakčně parafrázovány a kráceny. Současně se zde vzpomínající často dopouštějí omylů a chyb, zejména v dataci jimi popisovaných událostí.

Výsledky Voldán otiskl na stránkách *Večerníku Národ* v týdenních intervalech (a s jednou čtrnáctidenní přestávkou) od 3. února do 7. března 1927 v celkem pěti pokračováních.

V úvodním je řečeno, že první stálý biograf v Praze otevřel Viktor Ponrepo a první filmy natáčel Jan Kříženecký. Odpovědi dorazily od herce Josefa Švába-Malostranského, Boh. Cibulky z Dejvic, M. Jírka z Loun a od Ant. Pešuly.

Ve druhém se anketa věnovala mimo jiné opět Janu Kříženeckému a Viktoru Ponrepovi, z odpovědí jsou citováni ministerský rada Viktor Šulc, bývalý kolega Kříženeckého, Jaroslav Machač z Pelhřimova a Jos. Valášek.

V dalším, třetím pokračování se vdova Karla Šlamborová-Ponrepová rozpomněla na svého muže, kinematografistu Viktora Ponrepa.

Ve čtvrté části dal *Večerník Národ* slovo typografu Ferdinandu Gýrovi, jenž rovněž popsal filmové činnosti svého švagra Jana Kříženeckého.

V závěrečném pátém dílu s výsledky ankety Voldán přenechal prostor Ctiboru Prokopovi a jeho popisu jedné z historicky prvních pražských projekcí v hotelu U Černého koně z podzimu roku 1896.

K edici jednotlivých článků z *Večerníku Národ* s anketou jsou přiřazeny tři původní dopisy, jež se v kopii dochovaly v pozůstalosti filmaře a filmového historika Jindřicha Brichty v Národním filmovém archivu. V nich konzul Jaroslav Machač vzpomíná na Viktora Ponrepa při jedné z jeho kinematografických štací v Pelhřimově. Architekt František X. Čtrnáctý na malý biograf existující krátce na pražském Václavském náměstí koncem 90. let 19. století. A úředník Ctibor Prokop na jednu z prvních pražských filmových projekcí v hotelu U Černého koně z podzimu 1896. Díky nim můžeme alespoň u tří respondentů přesně rekonstruovat jejich odpovědi.

K anketě se Jiří Voldán vrátil o čtyřicet let později, když ve své vzpomínkové knize *Šli tři muzikanti a jiné vzpomínky na ty, o nichž se málo psalo* věnoval dvě kapitoly Viktoru Ponrepovi a Janu Kříženeckému. V nich autor využil původní dopisy již zmíněné Karly Šlamborové-Ponrepové, Josefa Švába-Malostranského, Jaroslava Machače, Ferdinanda Gýry a Viktora Šulce, které mu začátkem roku 1927 zaslali. Tyto dvě kapitoly z Voldánových memoárů edici uzavírají.

Kinematografická anketa *Večerníku Národ* 1927 svými upomínkami na výrobu i distribuci a předvádění na přelomu 19. a 20. století, na Jana Kříženeckého a Viktora Ponrepa doplňuje a zakončuje dvě edice z předchozích čísel *Iluminace*, jež zachycovaly obdobné vzpomínky na počátky české kinematografie před rokem 1914.

Jaroslav Lopour

2) V období 20. let nelze ještě hovořit o výzkumu a snaze zaznamenat nejstarší dějiny českého filmu z přelomu 19. a 20. století.

Kinematografická anketa *Večerníku Národ*

Přehled materiálů v edici:

- I. Naše anketa (29. 1. 1927)
- II. Který byl první stálý biograf v Praze a jaký film se v něm hrál? (3. 2. 1927)
- III. Vzpomínky našich čtenářů na první počátky kinematografů u nás (9. 2. 1927)
- IV. První filmové krůčky v Praze a Čechách před 30 lety (25. 2. 1927)
- V. K naší kinematografické anketě (2. 3. 1927)
- VI. Kdy bylo v Praze poprvé biografické představení? (7. 3. 1927)
- VII. Dopis Jaroslava Machače (4. 2. 1927)
- VIII. Dopis Františka Xavera Čtrnáctého (5. 3. 1927)
- IX. Dopis Ctibora Prokopa (únor 1927)
- X. Dodatky od Jiřího Voldána (1967)

Přejeté texty v edici uveřejňujeme bez výraznějších změn, přestože se v nich mohou vyskytnout gramatické chyby. Případné zásahy, vysvětlení či opravy editora jsou umístěny v poznámkách či vyznačeny hranatými závorkami [].

I.

Naše anketa.

Kdo to ví?

Vypisujeme zajímavou anketu. Filmovou. Víme dobře, jak kino stalo se opravdu lidovou zábavou a jak je hojně vyhledáváno. Dnes ovšem si nikdo snad ani neuvědomuje rozmach filmového umění i techniky, ač není tomu tolik let, co byli jsme svědky primitivních přírodních snímků, primitivních dramát a „frašek k popukání“. Vneste se, milí čtenáři a čtenářky, o několik roků nazpět a jste v té době, kdy se kino teprve „tvořilo“. Vzpomínáte, jak tenkrát nápisy četl předříkávatel, jak při promítání hrával pouze gramofon a jak kino bylo obyčejně v nějakém hospodském sále nebo v létě v pivovarské zahradě? A dnes? Máme kina (tento název se rovněž vžil, ač dříve říkali jsme „světelné divadlo“) luxusně divadelně vypravená, s orchestry i o 30 členech, dokonce i s varhanami, aby publikum bylo dokonale uvedeno do nálady. A tenkrát? Obyčejné lavice nebo zahradní židle, gramofon, a to již bylo něco, když k promítání hrál pianista nebo dokonce trio. Tedy rozmachu kina jsme byli účastníky a proto vzpomněli jsme na anketu: Kdo to ví? A co?

Který byl první stálý biograf v Praze?

A jestliže tohle budete vědět, snad si i vzpomenete na představení, jehož jste se zúčastnil a pak budete nám moc zodpovědět i druhou otázku:

Který první film se v něm hrál?

Anketa tato je jistě zajímavá. A věříme, že bude hojně našimi čtenáři obelána. Výsledek ankety pak otiskneme, což bude vlastně i dokumentární materiál k rozvoji kina u nás. Že ten rozvoj zde je, tomu svědčí 80 biografů v Praze, s nejlákavějšími programy. A přece byl před lety v Praze jen jeden biograf, s prvním filmem. Na to ptají se výše uvedené otázky, označené: Kdo to ví? Tedy, kdo?

Jiří Voldán, Naše anketa. *Národní listy*. *Večerník Národ* 67, 1927, č. 23 (29. 1.), s. 5.

II.

Který byl první stálý biograf v Praze a jaký film se v něm hrál?**K naší anketě. — Co ví p. Šváb-Malostranský? — Další shodné odpovědi s ním.**

K našemu dotazu: Kdo to ví? odpověděl velmi spěšně nestor českých filmových herců p. J[osef] Šváb-Malostranský. A i sebevědomě, neboť napsal: „Já to vím!“ Tedy p. Šváb-Malostranský ví toto: **První stálý biograf otevřel v r. 1899 známý p. V[iktor] Šlambor-Ponrepo** v malé místnosti ve Smečkách, při čemž provozoval i kouzelnická představení. Později přestěhoval se do pivovarské zahrady v Nuslích, pak do Hyberské ul. do „Orientu“, pak do „Bezovky“ a nakonec „U modré štiky“ v Malé Karlově ul., kde je již 23 let.³⁾ Na náš dotaz, který první film se v Praze hrál, praví pisatel, že to by mohl zodpovědět jedině p. Šlambor-Ponrepo, který, bohužel, před nedávnem zemřel. Pokud ví p. Šváb-Malostranský, hrály se tehdy **zcela krátké filmy**, bez určitých názvů, jako: scéna z domácnosti, lovu apod. Nestor českých filmových herců píše nám dále, kdy se **po prvé v Praze filmovalo**. V roce 1898, o výstavě architektů a inženýrů filmoval p. inž. [Jan] Kříženecký tři krátké žertíky, navržené p. Švábem-Malostranským.⁴⁾

S touto odpovědí shodují se v podstatě i další, takže p. Švábovi zůstane to: „Já to vím!“ Pan Boh. Cibulka z Dejvic uvádí, že první biograf byl zřízen asi před 30 lety ve Smečkách v Praze II., první film, který tu viděl, ukazoval fotografa, který bral do aparátu krajinku, stál však na kolejích, v tom se přihnál vlak, který ho srazil. Po odjezdu vlaku fotograf, ležící na kolejích, vstal a odešel. Dále si pisatel pamatuje první bio v přírodě v zahradě na Klamovce v Košířích, kde se hrál film: Zavraždění srbského krále a jeho manželky Dragy.⁵⁾

Pan M. Jírek z Loun praví rovněž shodně, že první biograf v Praze byl Ponrepův, jaké filmy se zde předváděly, se již nepamatuje. Pan Ant. Pešula uvádí, že první kino bylo v letech devadesátých v Hyberské ul., v hotelu De Saxe, kde se předváděly pouze přírodní snímky: „Návštěva ruského cara Mikuláše II. ve Vídni“, druhý snímek byl žertovný a ukazoval černocho, jak se učí jízdě na kole, třetí snímek pak ukazoval černošský kmen, jak se koupe v moři. První stálý biograf byl pak Ponrepův, pisatel však uvádí, že měl jej v prozatímní plátěné boudě za ruským kostelem, pak v pivovarské zahradě v Nuslích a nakonec v Karlově ul.

Další zajímavé odpovědi k této anketě budeme postupně uveřejňovat. Zatím ovšem již zůstane faktem, že první stálý biograf v Praze byl Ponrepův, jak správně označil první pan Šváb-Malostranský.

Jiří Voldán, Který byl první stálý biograf v Praze a jaký film se v něm hrál? *Národní listy. Večerník Národ* 67, 1927, č. 27 (3. 2.), s. 3.

3) Viktor Ponrepo v uvedených částech Prahy promítal pouze krátkodobě, stálým kinem v pravém slova smyslu se stalo až to, které otevřel 15. září 1907 v domě U Modré štiky ve staroměstské Karlově ulici.

4) Jednalo se de facto o první tři české hrané filmy z roku 1898 DOSTAVENÍČKO VE MLÝNICI, VÝSTAVNÍ PÁRKAŘ A LEPIČ PLAKÁTŮ a SMÍCH A PLÁČ.

5) Zavraždění srbského krále Alexandra I. Obrenoviće, příslušníků jeho rodiny a členů srbské vlády se událo v květnu 1903.

III.

Vzpomínky našich čtenářů na první počátky kinematografů u nás.**Zajímavá naše anketa. — Arch. Kříženecký iniciátorem stálého kina?**

Naše anketa vyvolala u našich čtenářů živý ohlas, a ti, kdož vzpomněli na to, jak byli svědky prvního promítání filmů v Praze, sdělují nám své vzpomínky. Z dalších došlých odpovědí uvádíme hlas inž. arch. Viktora Šulce, min. rady, který sice neodpovídá přímo na naši danou otázku o prvním stálém biografu v Praze, ale jeho slova jistě přispějí k celkovému obrazu o vývinu biografických představení v Praze. P. Šulc pamatuje, jak **první promítání v Praze bylo provedeno před r. 1898** (snad v r. 1897) v hotelu „U černého koně“ na Příkopě. Byl to malý, kočující podnik a filmová představení trvala pouze několik dní. Vstupného platilo se tehdy asi 20 krejcarů. Představení dala se v malém pokoji, kam se vešlo asi 20 osob a sedělo se na obyčejných židlích, postavených ve třech řadách. Světelné obrazy byly vrhány na bílý papír, filmy byly tři a dlouhé asi jen 25 metrů.⁶⁾ Na jeden z nich se pisatel určitě pamatuje, byly to býčí zápasy ve Španělsku. Pohyby na filmech byly velmi trhané.

První české filmy arch. Kříženeckého

Tato představení zapůsobila tehdy mocně na arch. Kříženeckého, s nímž inž. arch. Šulc pracoval v technické kanceláři staveb. úřadu města Prahy. Arch. Kříženecký koupil tehdy v Paříži⁷⁾ kinematografický přístroj za 2500 zlatých (což byl velký obnos tenkrát), přístrojem tím mohlo se nejen fotografovat, ale i promítati. Inž. Šulc stýkal se velmi s arch. Kříženeckým a řešil s ním různé problémy, týkající se přijímání filmových snímků. A tak potvrzuje pisatel to, co nám již sdělil p. Šváb-Malostranský, že arch. Kříženecký „natočil“ tři krátké fraškovité výjevy, navržené a hrané dnes již „nestorem čsl. filmových herců“. Jeden z těchto žertíků se na př. jmenoval „Přerušené dostaveníčko“. (P. Šváb-Malostranský hrál nevěrného manžela, byl přistižen ženou a dostal koštětem přes záda.)⁸⁾ Tyto první české filmy byly předváděny, jak již předešle sděleno, na výstavě arch. a inž. v Praze r. 1898.

První český „trikfilm“

A tak vynikl i první český t. zv. trikfilm. Arch. Šulce napadlo učiniti pokus, jak by to dopadlo, kdyby se film při promítání vsunul do aparátu obráceně, t. j. koncem do předu. Pokus se podařil. Byl brán ruch koupajících se na pražské plovárně. Pohyb obrázků byl obrácený, takže lidé skákali z vody na můstek a chodili pozpátku. Tento film nesl pak titulek: „Obrácený svět“.⁹⁾

První jakýsi kinematografický podnik byl pak na výstavě arch. a inženýrů, zde se předváděly tyto první české filmy, a sice v plátěné boudě, kam se vešlo asi 100 osob. Předvádění dalo se po celou dobu výstavy od 15. června do 15. října 1898. Podnik vedl a filmy předváděl arch. Kříženecký.

Pisatel vyslovuje pak v závěru těchto svých vzpomínek mínění, že arch. Kříženecký prý dal podnět k prvnímu biografu v Praze, snad našel jako společníka právě p. Ponrepa, sám jako úředník města Pra-

6) Například tehdejší Lumièreovy kamery dokázaly pojmout přibližně jen sedmnáct metrů filmového materiálu.

7) Kinematografické aparáty bratrů Lumièrů vyráběla továrna ve francouzském Lyonu.

8) Film bývá uváděn jako DOSTAVENÍČKO VE MLÝNICI (1898) a nevěrný manžel v něm nebyl přistižen svou ženou, ale mužem milenky.

9) Jde o snímek ŽOFÍNSKÁ PLOVÁRNA (1898).

hy nemohl biograf svým jménem vésti. Že se zabýval myšlenkou otevřít stálý biograf v Praze, to pan arch. Šulc ví, po výstavě však jejich styky byly přerušeny, neboť p. arch. Šulc se odstěhoval do Plzně. V této věci, jak miní pisatel — mohli by přispět k objasnění nejbližší příbuzní jak arch. Kříženeckého, tak i p. Ponrepa.

První biograf v Pelhřimově.

Dr. Jaroslav Machač, konsul ČSR., nám sděluje, že p. Ponrepo měl nejen první stálý biograf, ale měl i první biograf kočovný. Vzpomíná si, jak asi v letech 1897 přijel p. Ponrepo do Pelhřimova, kde předváděl filmy, které budily zděšení: růže se rozvila v pannu, vlak jel proti obecnstvu a pak i český film, žertík s p. Švábem-Malostranským, takovou honičku, v níž porazil mlékařku, cukráře, bábu s ovocem a pod.¹⁰⁾ Těchto „kousků“ bylo až 14 s přestávkou. Pisatel praví, že p. Ponrepo tímto způsobem **propagoval nejen biograf, ale i gramofon**, lidé v Pelhřimově však tomu tehdy nevěřili a říkali, že „ty obrázky jsou jen tak dělaný“, o gramofonu pak, že „do té roury někdo křičí...“ Pan Jos. Valášek se pamatuje na Ponrepův „biograf“ v plachtovém stanu, který si postavil na poli u sadů Svat. Čecha na Vinohradech, prý asi v letech 1893–96.¹¹⁾

Naše zajímavá anketa přinesla už v jedné otázce jasno: první stálý biograf v Praze měl p. Ponrepo. Na víc víme, že první české filmy dělal p. arch. Kříženecký, o němž nyní byla vyslovena domněnka, že **on to byl**, který dal podnět k tomuto prvnímu stálému biografu. Pokud se týče druhé otázky, který film se v něm prvně hrál, bude lze těžko odpovědět, leda by někdo měl skutečně obdivuhodnou paměť.

Jiří Voldán, Vzpomínky našich čtenářů na první počátky kinematografu u nás. *Národní listy. Večerník Národ* 67, 1927, č. 32 (9. 2.), s. 3.

10) Není pravděpodobné, že by v tomto období byly kočovnými kinematografisty převáděny jakékoliv české filmy. Obdobný film s Josefem Švábem-Malostranským neexistuje.

11) Viktor Ponrepo započal se svými kočovnými kouzelnickými programy již v roce 1881, ovšem kinematograf do svých vystoupení zařadil až v roce 1899.

IV.

První filmové krůčky v Praze a Čechách před 30 lety.**K naší kinematografické anketě. — Něco o p. Ponrepu.**

Z odpovědí, které nám došly k vypsané kinematografické anketě, dověděli jsme se již, že první starý biograf v Praze zařídil p. Ponrepo. Vdova po zesnulém, pí [Karla] Šlamborová-Ponrepová, zasílá nám nyní zajímavé vzpomínky, jak p. Ponrepo začínal, vzpomínky, které se velmi pěkně čtou a naši čtenáři si je přečtou jistě s chutí.

Divák, který sedí dnes, v přepychovém biografu, kde projekce filmu je dokonalá, neuvědomuje si, jaké potíže měl p. Ponrepo s předváděním filmů, když nebylo ani školeného personálu a ani elektrického světla. Když p. Ponrepo začínal, byla elektrika pouze na Žižkově, v Jindř[ichově] Hradci a Písku. V posledním jmenovaném městě měli elektrárnu na vodní pohon a proud byl slabý, takže když p. Ponrepo v sále hotelu „U kola“ zapjal lampu na 18 ampér, byl celý hotel i ulice potmě. Pan Ponrepo byl tudíž nucen používat zvlášť sestrojené lampy, t. zv. světlo Drummondovo, která je dnes uschována v technickém museu na Hradčanech.

Jedna z veselých příhod.

Pan Ponrepo zažil jistě mnoho veselých příhod na svých cestách s putovním kinem. Povedenou pak v Chocni, v hostinci „U koruny“. K promítání filmů, jak již uvedeno, měl zvláštní lampu, vedle níž stál lis s vakem kyslíků, kterého bylo třeba k lampě. Pojednou zpozoroval, že kyslík má příliš mnoho tlaku a světlo nevydávalo potřebné záře k promítání. Běží k lisu ubrati z něj kamení a tu máš! Na lisu seděl jeden tlustý občan, který si sice koupil lístek k stání, ale použil této příležitosti posadit se. Samozřejmě, že byl ihned „vyexpedován“ pryč z lisu a světlo opět vesele zazářilo.

S filmy měl p. Ponrepo potíže. Měl aparát od bratří Lumièrů z Lyonu, ale ten byl zřízen na jednodírkovou perforaci. Proto později vyměnil aparát za Pathéův z perforací čtyřdírkovou, takže pak mohl kupovati filmy i v Americe. P. Ponrepo měl záhy 24 filmů, což bylo na tehdejší dobu už malé jmění.

První promítání ve Varietě.

Jedno z prvních promítání bylo také ve Varietě.¹²⁾ Přijeli londýnští operatéri, postavili stroj a dopoledne byla zkouška. Té byl přítomen majitel p. [Eduard] Tichý a sekretář Stein a když oba viděli „živé obrázky“, řekli: „To musí ven, to není žádné číslo...“ Přes to při večerním představení byl film předveden a když se druhý den chystali operatéri k odjezdu, přiběhl p. Tichý a domlouval jim, aby zůstali, neboť po lístcích do Varietě počala býti shánka. Zpráva o „živých obrazech“ se totiž rozléla Prahou a kde kdo chtěl je vidět. Promítání filmu se ve Varietě pak prodloužilo.

Začátky p. Ponrepa byly těžké. Filmy byly jen s německými nápisy, které musely býti překládány, takže kdo přišel k biografu, uměl záhy německy, jako když bičem práska — říkal p. Ponrepo. Také operatérů nebylo a p. Ponrepo, když nakonec zakotvil „U modré štiky“, kdež jeho biograf jest dodnes, pl-

12) V karlínském Varietě se první filmová projekce uskutečnila zřejmě 3. listopadu 1896. Zdeněk Štábala, *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896–1945. I. svazek*. Praha: Československý filmový ústav 1988, s. 29–30 (interní tisk).

ných šest roků sám řídil projekci filmů. A nebyla to práce lehká. Jednou rukou točil, druhou promítal sklíčka, odsunoval lampu a tu jeho slova vždy byla: „Kdybych měl aspoň čtyři ruce, šlo by to lehčeji...“ Oč snazší práci má kinooperatér dnes.

Kino v přírodě — nápad p. Ponrepa

P. Ponrepo ukázal nám biograf dříve než byl ve Vídni a připadl i na šťastnou myšlenku, hrát v přírodě. První jeho takový biograf byl v zahradě na Klamovce, pak v pivovarské zahradě v Nuslích a na Žižkově v Bezovce. Tenkrát, když se začal již biograf více rozšiřovati, dovědělo se několik majitelů cestovních biografů, že p. Ponrepo bude hrát v přírodě. Přijeli schválně, aby viděli, jak to bude prováděti. Domnívali se, že předvádění snad bude pod nějakými plachtami, ale pan Ponrepo je pěkně provedl, ukázal, jak vše seřídil a připravil a pak dodal: „Teď počkám, až bude tma a pak budeme hrát...“

K těmto několika vzpomínkám přičleňujeme 1 fotografii¹³⁾ prvního průkopníka biografu u nás p. Ponrepa a nakonec uvádíme i stesk pí Ponrepové. Jistý pražský ilustrovaný list psal svého času o p. Ponrepovi, ovšem velice nešetrně a přes to, že pí Ponrepová ohradila se proti tomu, redakce dotyčného listu neuznala nešetrnost opravit. A přece p. Ponrepo byl jedním z těch lidí, kteří se vyšínil vlastní, houževnatou prací a jakožto k prvnímu biografistovi v Praze a Čechách patří mu zásluhy čestné.

Naše anketa těmito vzpomínkami získává na ceně, týkájí se přímo toho, o němž nám ve stech dopisů čtenáři psali, že u něho byli v biografu a viděli film — prvně.

Jiří Voldán, První filmové krůčky v Praze a Čechách před 30 lety. *Národní listy*. *Večerník Národ* 67, 1927, č. 46 (25. 2.), s. 3.

13) U článku jsou otisknuty fotografie Jana Kříženeckého a Viktora Ponrepa.

V.

K naší kinematografické anketě.

O arch. Kříženeckém, prvním výrobci českých filmů.

Z naší ankety, třebaže podobná otázka dána nebyla, vysvitlo, že prvním filmařem v Čechách byl arch. Kříženecký, který zemřel v r. 1921. Něco o arch. Kříženeckém nadhodil nám ve své odpovědi p. Šváb-Malostranský, pak jeho přítel arch. Šulc a nyní dostalo se nám něco vzpomínek od švakra zesnulého p. Ferd[inanda] Gýry z Král. Vinohrad.

Kdy a kde bylo v Praze první biografické představení.

Pan Gýra určitě se pamatuje, že **první biografické představení v Praze bylo v hotelu „de Saxe“** v Hybernské ul., asi ku konci roku 1897.¹⁴⁾ Tam se promítalo šest filmů, z těch pamatuje si pisatel pouze jeden, byl to obrázek žebráka-simulanta, sedícího někde v pařížské ulici, který pojednou spatřil strážníka, lekl se, odhodil berle a utekl pryč. Tehdy vyvolalo to bouři smíchu.

Touto novinkou byl arch. Kříženecký přímo elektrisován a hned pojal myšlenku sám filmovati. Byl dobrým znalcem fotografie, řídil magistrátní fot. odděl. města Prahy a zhotovil nesčetné množství fotografií starých památek pražských. Vešel tudíž ihned ve spojení s firmou „Lumière“ ve Francii, kdež si objednal aparát. První český biograf, ovšem že dočasný, byl na inženýrské výstavě, která byla pořádána r. 1898, první české kinematografické předvádění počalo v den zahájení výstavy o svátku Nanebevstoupení Páně výše uvedeného roku. K tomuto promítání byla na výstavě zvlášť postavena dřevěná budova, domácích snímků bylo promítáno šest, k nim byly přidány pak některé francouzské. Mnoho-li se platilo, p. Gýra se již nepamatuje, hodnostáři však byli uváděni do předních lavic, tedy opačně, než je tomu dnes, kdy dražší místa v kinu jsou vzadu. O nový vynález zajímal se tehdy také polní podmaršál bar. Salomon z Friedbergu (malíř, spisovatel a upřímný vlastenec).

První český filmy, které se promítaly, byly: „Alarm hasičů staroměstských“¹⁵⁾ „Plovárna na Žofině“¹⁶⁾ „Překažené dostaveníčko“¹⁷⁾ (fraška), „Polední výstřel z děla“¹⁸⁾ „Jízda pražského Sokola“¹⁹⁾ a ještě několik jiných. Arch. Kříženecký „filmoval“ také na výletech, kteréž tehdy se společností konal do okolí Prahy.

14) První filmové představení v Praze proběhlo v hotelu U Černého koně v ulici Na Příkopě od 18. října 1896 do 17. ledna 1897. Uskutečnil jej Adolf Oppenheimer (zastupující francouzskou firmu T. A. Edisona). V hotelu U Saského dvora v Hybernské ulici provozovali bratři Lumiérové svá představení v zastoupení Hermana Arleta od 22. října do 19. listopadu 1896. Zdeněk Štábla, *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896–1945. I. svazek*. Praha: Československý filmový ústav 1988, s. 26–28 (interní tisk). Vzhledem k tomu, že oba podniky se nacházely blízko sebe, a že zahájení provozu obou podniků proběhlo téměř současně v rozpětí čtyř dnů, se přispěvatelé ankety, včetně Ferdinanda Gýry, zmýlili, kde proběhla první pražská filmová projekce.

15) Jde o film ALARM STAROMĚSTSKÝCH HASIČŮ (1898). Ve stejný rok vznikl ještě také snímek STAROMĚSTŠTÍ HASIČI.

16) ŽOFÍNSKÁ PLOVÁRNA (1898).

17) DOSTAVENÍČKO VE MLÝNICI (1898).

18) POLEDNÍ VÝSTŘEL NA MARIÁNSKÝCH HRADBÁCH (1898).

19) VOLTÝŽOVÁNÍ JÍZDNÍHO ODBORU SOKOLA PRAŽSKÉHO (1898).

Jak vypadaly první filmy a proč byly při promítání „trhavé pohyby“? Původní staré filmy měly velikost, a tvar nynějších filmů, ale perforování bylo jiné. Starý film měl pouze jeden kulatý otvor, kdežto dnes má film otvory čtyři a obdélníkové, takže vina „trhání“ byla právě asi v tomto perforování.

Arch. Kříženecký **měl tedy první biograf v Praze**, ovšem dočasný, t. j. od června do října 1898 a na výše již uvedené výstavě. Sluší dodat ještě, že arch. Kříženecký pracoval na tomto poli vlastně z lásky k fotografování a z nadšení pro věc a nikoli pro zisk. **A že byl prvním českým propagátorem kinematografie, to mu zůstane a čeští filmaři dnes zachovají jeho jméno jistě v dobré paměti.**

Jiří Voldán, K naší kinematografické anketě. *Národní listy. Večerník Národ* 67, 1927, č. 50 (2. 3.), s. 3.

VI.

Kdy bylo v Praze poprvé biografické představení?**K naší anketě. — Nový hlas. — A slovo závěrem.**

Naše články o kinematografických počátcích u nás, v nichž ovšem byly došlé odpovědi našich čtenářů na anketu, kterou jsme vypsalí, se zajímavě četli [sic!]. Ze spousty dopisů vyjímáme ještě hlas p. Ctibora Prokopa, který nám sděluje, že dosud uvedená data o prvním promítání v Praze nebyla přesná. Ze svých dětských let pak pamatuje si, jako roku 1894,²⁰⁾ kdy bylo mu 14 let, jednoho odpůldne jeho otec mu řekl, že se půjdou podívat na živé obrazy. Když se ptal otce, co to bude, řekl mu, že ani on sám to vlastně neví. Šli pak na Příkopy, do hotelu Černý kůň, kde byly nalepeny ohromné plakáty hlásající, že zde budou předváděny „Světelné živé obrazy“. Vstupné bylo tehdy 1 zlatý, na tehdejší poměry tedy značně vysoké. V nevelké místnosti sešlo se asi 50 osob a záhy zazněl klavír. Co následovalo pak, ohromilo všechny diváky. Na nataženém plátně objevilo se světelné kolo a hned nato obraz moře, jehož vlny se vzdouvaly. Snímek byl nedokonalý, „trhal“ zrak, k čemuž přispělo nemálo i vlnící se plátno, které nebylo pevně napjato na rámu. Pak následoval obraz příjezd vlaku do nádraží. Titulků snímků neměly, také nebyl k nim ani slovní doprovod. Obecenstvo tehdy vstávalo se židli a hlasitě volalo „ach“ a sdělovalo své úsudky o tom. Pak následoval „humorný snímek“, obraz rybáře, který vytahuje starou botu. Toho dne se nemluvalo v Praze o ničem než o živých obrazech. Podnik byl prý majetkem dvou Francouzů, kteří s ním cestovali po světě. Od tohoto prvního představení uplynulo pak asi 2–3 leta [sic!], než se objevily pokusy další, ve Variété [sic!], na výstavě inženýrů a pod. o nichž již bylo psáno.

A nyní slovo závěrem. Naše první otázka zněla: který byl v Praze první stálý biograf. Z došlých odpovědí je známo, že to byl biograf p. Ponrepův. Ve Variété [sic!] předvádění bylo jen jakýmsi dodatkem k programu artistickému. Biograf p. Kríženeckého na výstavě inženýrů byl jen dočasný. Tedy stálé kino zavedl u nás p. Ponrepo. A druhý dotaz: první film v něm? Zde se odpovědi různí, což lze pochopiti, neboť filmy byly dosud primitivní, byly to jen přírodní snímky nebo naivní žertíky, byly krátké, takže jejich tituly nelze si ani pamatovati. Spíše ještě děj. Tímto doslovem ukončili bychom tedy naši filmovou anketu, která vzbudila mezi našimi čtenáři tolik zájmu. A za všechny jejich odpovědi vzdáváme dík v přesvědčení, že anketa přinesla dokumentární a zajímavý materiál nejen pro filmové nadšence, ale i ty, kdož o film jeví snad menší interest. Ti byli naší anketou poučeni, jak to vlastně s tím biografem u nás začalo.

Jiří Voldán, Kdy bylo v Praze poprvé biografické představení? *Národní listy*. *Večerník Národ* 67, 1927, č. 54 (7. 3.), s. 3.

20) Šlo o podzim roku 1896.

Dochované dopisy k anketě

VII.

Dr. Jaroslav Machač.²¹⁾

Praha, 4. 2. 27

Ctěná redakce.

Mohu jen potvrditi, že Ponrepo byl prvním majitelem biografu stálého, ale co více, on měl i první biograf kočovný a pamatuji se velmi dobře jako student, jak s ním přijel do Pelhřimova asi v letech 1897. Program byl velmi pestrý, snímky přírodní hrozně podexponované, kde byly jen obloha a voda jediným „světlym bodem“, potom několik kousků kouzelných, kde růže se rozvíla v bledězelenou panu, která se opět najednou ztratila, nějaké tance se závoji, vlak jedoucí proti obecnstvu, což vyvolalo nemalé zděšení a pak první český film: Pan Šváb Malostranský si sedí hezky na slunci na seslíku, kolem jdou dva mládenci, zakopnou o jeho skřížené [sic!] nohy, všichni se svalí, načež následuje honička, které se podaří porazit ještě mlíkařku, babu s ovocem, cukráře s cukrovím na hlavě a jiné živnostníky, kteří jsou na tom milém světě jen pro filmové burlesky.²²⁾ Takových různých kousků bylo až 14 s přestávkou uprostřed představení, která se bohužel zachovala až na naše dny a jejíž barbarské přetržení děje a nálady má ten jediný účel, aby se prodala nebo spíše neprodala dvě uválená Eskima. Před zahájením představení vyzváněl elektrický zvonek, což se zachovalo až podnes ve Francii. Obecnstvo svolával „vyvolávač“, uniformovaný zřízenec, který dnes zadržuje a redukuje nával. Později přišla už delší dramata, obyčejně po pronásledované chudé dívce, která dojde konečně štěstí po boku majitele továrny nebo „vůbec“ milionáře. Nápisů nebylo — ach kde jsou ty blahé doby — nutné informace o ději a osobách vykřikoval z přítomí hlediště velmi sugestivně „vyvolávač“ z venčí, kde jeho činnost započítím představení skončila. Jeden takový mluvený nápis byl pak docela příslovečným: „Tak to vidíš Heleno, jak se z Tebe stala velká paní!“ Myslím, že po převratu bylo možno tento „nápis“ umístit pod mnohou hlavu.

Ale Ponrepo propagoval nejen biograf, nýbrž i gramofon, který obstarával hudební doprovod filmu. Ale oba vynálezy nezískaly hned důvěry. Lidé v Pelhřimově tenkrát hned tak na něco nevěřili. A jako se o filmu všeobecně říkalo, že „ty obrázky jsou jen tak dělaný“ — Bůh milý ví, jak chtěli, aby byly udělány — tak zase jedna moc velká paní nevěřila na gramofon a tvrdila „to že nějaký panáček do té roury křičí“. Když on Ponrepo měl zkažené renomé svými kouzelnickými kousky, které byly též částí programu, a které dělal po čertech obratně.

Tak tedy počal film svou vítěznou cestu na Českomoravské Vysočině.

Dr. Jaroslav Machač,
konsul RČS

21) Otisk razítka.

22) Jak již bylo řečeno, Viktor Ponrepo do svého programu kinematograf zařadil až v roce 1899. Rovněž v tu dobu nebylo možné v kočovných kinech vidět český film, nehledě na neexistenci podobného filmu s Josefem Švábem-Malostranským.

Praha VII /Jirečkova ulice 17./

J. Machač²³⁾

Kopie tří stran dopisu ve strojopise o velikosti A5 uložena: Národní filmový archiv, f. Brichta Jindřich (1897–1957), k. 6, sig. III/g 4, inv. č. 258, Odezvy na anketu vyhlášenou večerníkem Národ v r. 1927, fol. 1–3.

23) Vlastnoruční podpis.

VIII.

Provádění staveb
Vnitřní zařízení
Plány — Rozpočty
Odhady

Telefon čís. 42967

ARCHITEKT
ING. FR. XAV. ČTRNÁCTÝ
ÚŘEDNĚ AUTORIZOVANÝ CIVILNÍ INŽENÝR
PRO ARCHITEKTURU A STAVBY POZEMNÍ
BETON A ŽELEZOBETON

Praha
Dittrichova ul. č. 21
Palác
Inženýrské komory

Čís. účtu pošt. úř. šek.
v Praze 66.935

Praha, dne 5. března 1927.²⁴⁾

Redakci Večerníku „N á r o d“

Praha II.

Nesledoval jsem Vaši kinematografickou anketu od jejího počátku a dovoluji si Vás tedy upozorniti — pakli-že [sic!] již o tom nebylo zmínky, že málo jest známo o jednom z nejprvnějších z biografistických [sic!] podniků, a sice v krámu na Václavském náměstí, v místě kde asi nyní jest fma Čekan. Kolem roku [1897]²⁵⁾ 1898 byl tu prázdný krámk, kde se příležitostně ukazovaly různé kočovné rarity. V té době byl zde též biograf, který sestával z projekčního plátna na zadní stěně krámk, v předu 2 řady lavic. Program měl asi 3 čísla, z nichž se pamatuji na scénu s pierotem, který zavraždí lichváře, dále na jakési číslo baletní a snímek přednášejícího kuplety. Tento snímek byl tím zajímavý, že již tenkrát kupletový přednášeč doprovázen byl fonografem tak, jak zpíval v některé cizí řeči.²⁶⁾ Ovšem spojení fonografu s biografiem bylo nedokonalé, obrázky samy trhavé. Podnik vykazoval velice slabou návštěvu vždy 2 až 3 diváky a brzo byl uzavřen.

Hodí-li se Vám tato zpráva račte ji použítí.

S veškerou úctou
Fr. Čtrnáctý²⁷⁾

Kopie jedné strany dopisu s předtištěnou hlavičkou a psaný ve strojopise o velikosti A4 uložena: Národní filmový archiv, f. Brichta Jindřich (1897–1957), k. 6, sig. III/g 4, inv. č. 258, Odezvy na anketu vyhlášenou večerníkem Národ v r. 1927, fol. 4.

24) Předtištěná hlavička dopisního papíru, pouze datum doplněno na stroji.

25) Přeskrtnuto.

26) Dovětek „v některé cizí řeči“ je jako vsuvka dopsán rukou.

27) Vlastnoruční podpis.

IX.

Kdy bylo v Praze prvé biografické představení

K.²⁸⁾

Ku Vaší anketě o prvních stopách biografu sděluji, že až posud nedočetl jsem se o skutečných, prvních počátcích této novodobé vymoženosti.

Mám velice dobrou paměť a pamatuji se dobře i na různé události, počínajíc již čtvrtým rokem mého věku.

Tím spíše pamatuji se na následující epizodu.

Bylo to roku 1894,²⁹⁾ kdy chodil jsem [již poslední rok]³⁰⁾ do školy, neboť [dovršoval jsem]³¹⁾ mě bylo³²⁾ 14 let [mého života]³³⁾.

Vrátil jsem se jednoho odpůldne domů, a tu překvapil mne můj otec, řídící učitel, následujícím uvítáním: „Tak hochu, půjdeme se dnes podívat na živé obrazy!“

„Živé obrazy? Jak to?“ ptám se udiven.

„Nevím ještě sám co to vlastně je a bude-li to státi za něco. Ale když se tak o tom všude mluví, tedy se na to podíváme. Tebe to bude zajímat jistě.“ A šli jsme.

Otec vedl mne na Příkopy do hotelu „Černý kůň“ kde vzadu ve dvoře vlevo vešli jsme do nevelké místnosti, vyplněné několika židlemi. Na ulici před hotelem i zde v nádvoří nalepeny byly ohromné plakáty, hlásající černými, palcátovými literami „Světelné živé obrazy“. Co upoutalo hned moji pozornost při vchodu do místnosti, bylo volně visící bílé plátno. Zaplatili jsme vstupné jež bylo jednotné a na tehdejší poměry jistě značné, t. j. 1 zlatý za osobu. Sešlo se v celku asi 50 osob a záhy ozval se klavír, který měl uvésti obecnstvo do příslušné nálady. Děti neviděl jsem žádných, nejspíše pro vysoké vstupné.

S napětím, jež zachvátilo nejen mne ale i všechny účastníky, očekávali jsme věci příští, když v tom ozval se zvonek, hlásající začátek představení.

Co následovalo nyní, ohromilo veškeré diváky, kteří až dosud posuzovali věc [až]³⁴⁾ velmi skepticky.

V místnosti, jež octla se najednou v tmě [...]³⁵⁾ zavření okenic, ozval se zvuk, připomínající libé zvuky dětské řehtačky, a na plátně objevilo se bílé kolo světelné. Hned v zápětí však objevil se na plátně obraz moře, jehož vlny silně se vzdouvající, naznačovaly příliv a odliv. Dnes ovšem vzpomínám si, jak tento snímek byl nedokonalý, jak se úžasně chvěl a „trhal“ zrak. K tomu přispívalo nemálo vlnící se plátno jež nebylo, jako nyní, pevně napjato v rámu. Než tehdy, jak je pochopitelné, přivítali všichni diváci snímek udiveným „Ach“. Nebylo žádných titulků ani slovního doprovodu. Pak následoval obraz příjezdu vlaku do nádraží na nástup cestujících. Objevení se lidí, jež se — na obraze — pohybují, vzbudilo ovšem rozruch ještě větší. Obecnstvo vstávalo ze židlí a hlasitě volalo a sdělovalo svoje úsudky.

28) Oba řádky dodatečně dopsané rukou.

29) Událost se musela stát v roce 1896.

30) Přeskrtnuto.

31) Přeskrtnuto.

32) Dovětek „mě bylo“ je jako vsuvka dopsán rukou.

33) Přeskrtnuto.

34) Přeskrtnuto.

35) Dvě slova z prvního řádku stránky jsou odštěžena.

Na konec byl „humorný snímek“, a sice obraz rybáře, který vrhá udici do vody a vytahuje — „starou botu“ —.

Tento program, který by dnes neobstál ani v nejhorším pouťovém biografu, nás ovšem tehdy ohromil, ba ani můj otec, který již lecos [sic!] viděl, netajil se svým údivem a překvapením. Pochopil, že nejde o pouhou hračku nebo dokonce o trik, ale o vynález dalekosáhlého významu.

Mám za to, že ani ostatní diváci, nelitoval[i] značného vstupného. Toho dne nemluvalo se v Praze o ničem jiném než o živých obrazech. Bylo to vůbec prvé představení biografické.

Podnik byl, jak jsem se později dověděl, majetkem dvou Francouzů, kteří s ním cestovali po světě.

Všechny domnělé počátky biografů, doposud v anketě uváděné, jsou již vlastně reprisami. Od tohoto prvního představení, a několika dalších, bezprostředně následujících, uplynula delší doba snad asi 2–3 let, [sic!] než objevily se další pokusy, a sice jednak v Národním domě na Kr. Vinohradech /baron Hacke/ a v Karlínském Varieté. Vývoj samostatných biografů počíná vlastně mnohem později. Tolik chtěl jsem připojit k Vaší anketě a myslím, že se snad ještě najde pamětník tohoto první[ho] pokusu biografického v hotelu u „Černého koně“.

V plné účtě

Ctibor Prokop
admin. úřed.³⁶⁾

Kopie dvou stran dopisu ve strojopise s odstřiženým horním a dolním okrajem o velikosti A4 uložena: Národní filmový archiv, f. Brichta Jindřich (1897–1957), k. 6, sig. III/g 4, inv. č. 258, Odezvy na anketu vyhlášenou večerníkem *Národ* v r. 1927, fol. 5–6.

36) Vlastnoruční podpis. Další řádek je ustržien.

Dodatky od Jiřího Voldána

X.

PRVNÍ BIOGRAF V PRAZE

Jsem z generace, která si pamatuje začátky kinematografie, aviatiky, automobilismu, gramofonu a rozhlasu. Čili — rozhodně vím, kdo to byl pan Ponrepo.

Zeptejte se dnešní mladé generace jestli ví, proč se na Letné jmenuje jeden biograf „Ponrepo“. Taková sedmnáctiletá dívka či chlapec řeknou, že to nevědí. „To jsme ve škole neměli...“ řeknou upřímně.

Pan Ponrepo měl totiž v Praze první stálý biograf a na jeho památku bylo toto letenské kino pojmenováno jeho jménem.

O tom, kdy se v Praze promítaly první filmy, či jak se říkalo „živé obrazy“ — to si necháme do jiné kapitoly. V té si také povíme, kdy se v Praze prvně filmovalo, kdo a co filmoval. Teď se podíváme za panem Ponrepe. Tedy; on se vlastně jmenoval Dismas Šlambor, byl kouzelníkem a jezdil po poutích, kde pořádal kouzelnická představení. A protože se kouzelník nemůže jmenovat Šlambor, tak si dal jméno Ponrepo.

A pan Ponrepo si v roce 1899 v malé místnosti Ve smečkách otevřel biograf.³⁷⁾ Biograf si zařídil v krámě novostavby po zbouraném zájezdním hostinci „Na košíku“. A protože se domníval, že ho promítání několika filmů neuživí, provozoval při tom ještě kouzelnická čísla. Byl tedy nejen prvním českým kouzelníkem, ale i biografistou. Jenže biograf se tak vžil, že záhy nechal kouzelnictví a živil se jen biografiem.

Ale ono to nebylo tehdy jen tak. Před 40 lety, kdy byla živa ještě paní Karla Šlamborová a truchlila po zesnulém manželi (zemřel v roce 1927),³⁸⁾ jsme si s ní pověděli o začátcích biografu v Praze. Pověděla nám mnoho zajímavého. Táhla totiž tu první biografickou káru statečně se svým manželem. Musíme si představit jedno: když pan Ponrepo s biografiem začínal, nebyl tehdy v Praze ještě elektrický proud. Tenkrát se svítilo elektrikou pouze na Žižkově. Také ve venkovských městech, kam pan Ponrepo s biografiem zajížděl, nebylo elektřiny a proto musel používat zvlášť sestrojené lampy. Bylo to tak zvané světlo Drummondovo — směs svítícího plynu, v němž byl obsažen vodík a kyslík, pouštěného na vídeňské vápno, které bylo v koláčkách velikosti pětikoruny.

Tohle světlo — vyprávěla paní Šlamborová — když se pěkně rozhořelo, vydalo krásný intenzivní jas. Ovšem bylo to světlo dražší než elektrické. Paní nám také vypověděla, jak se s tímhle světlem pracovalo. Vždy dopoledne se musely kyslíkem naplnit kaučukové pytle, které pak byly zatíženy kamením, jehož muselo být asi metrů.

Ovšem stala se panu Ponrepovi také tahle věc. To hostoval se svým biografiem v Chocni v hostinci U koruny. V prvním patře bylo jeviště, tady pan Ponrepo napjal plátno, vzadu v sále byla kabina s promítacím strojem a vedle stál lis s vakem kyslíku. Ale promítat se nemohlo. Pan Ponrepo přiběhl do kabiny proč se nepromítá a operátor mu říkal, že světlo se nemůže rozhořet, protože kyslík má příliš mnoho tlaku. Tak tedy honem běžet ubrat kamení. Jenže kamení se ubírat nemuselo, ale musel z lisu pryč jeden tlustý občan, který měl sice lístek k stání, ale sedl si na lis (aniž měl tušení, že tady sedět ne-

37) Viktor Ponrepo v Praze promítal až později, navíc do roku 1907 pouze krátkodobě.

38) Viktor Ponrepo zemřel 3. prosince 1926 v Praze.

může, protože by se nemohlo promítat). A jen byl pryč, světlo se pěkně rozhořelo a filmy se v promítačce rozhrčely.

Paní Šlamborová nám tehdy také vysvětlila, jak si její manžel opatroval filmy. Promítací aparát měl francouzský, z Lyonu. Ovšem to byl přístroj zařízený na filmy, které měly jednodírkovou perforaci. A těchto filmů bylo málo. Proto si pan Ponrepo opatřil jiný promítací aparát, Pathé, který už byl zařízen na filmy s perforací čtyřdírkovou. Takové filmy se vyráběly v Americe, odkud si je pan Ponrepo objednával. Samozřejmě, že dodání zásilky nebylo obratem — zásilka filmů došla vždy tak za dva až tři měsíce.

Ale pan Ponrepo měl v brzku asi 24 filmů, což bylo na tehdejší dobu hotové jmění. Pochopitelně, že to nebyly filmy v dnešní podobě, celovečerní; byly to krátké aktuality, nehorázné frašky — honičky nebo dojemné příhody únosu dětí, nešťastné lásky apod.

Tenkrát se začal biograf rozšiřovat a pan Ponrepo už nebyl sám, kdo měl cestovní biograf. A když tedy jednoho dne na počátku léta ohlásil, že bude hrát v zahradě nuselského pivovaru, asi tři pánové, kteří už také jezdili po vlastech českých s biografem, se přijeli do Nuslí podívat, jak to bude vlastně Ponrepo dělat. Domnívali se totiž, že to bude v nějakém stanu nebo že natáhne nad publikum plachty. A žasli, když viděli v nuselské pivovarské zahradě na dvou trámech natažené plátno, před plátnem sbité z fošen primitivní lavice, které byly od míst k státní odděleny zábradlím z latěk. Na konci zahrady byla operatérská kabina, rovněž dřevěná, a po levé straně plátna měl pan Ponrepo zvláštní stůl.

Pan Ponrepo jim to všechno pěkně ukázal a když se ho podívem ptali jak bude vlastně promítat tady pod širým nebem, tak se jen usmál a řekl: „Jó, promítat? No, to budu večer, až bude tma!...“ A ti první biografisté jen kroutili hlavami, jaký je ten pan Ponrepo chytrý člověk.

Na vstupné si už nepamatují, kolik jsme jako kluci platili, když jsme šli na toto představení pod širým nebem. Víím, že jsme byli na místech k stání, ale nestáli jsme. Sedli jsme si na zem, na trávu.

Pan Ponrepo pak na stole vedle plátna spustil velký gramofon a hrál na něm váleček za válečkem, aby mezi diváky byla patriční nálada. Myslím, že se tehdy neříkalo gramofon, ale fonograf. Nu, a jinak po celé představení pan Ponrepo četl titulky, čili — nahlas vykřikoval to, co se dělo na plátně...

S jedním ale pan Ponrepo přece jen nepočítal. Za nuselskou pivovarskou zahradou totiž vedla trať pro nákladní vlaky, přejíždějící ze smíchovského nádraží přímo na nádraží vršovické. Trať je tam dosud, i viadukt. A tak se stalo, že právě v nejlepší, když se na plátně odehrávala třeba nějaká tragédie, kdy lupiči prohledávali chatrč, v níž pod stolem byl schován prchající hrdina či hrdinka, projížděl za plátnem nákladní vlak. Lokomotiva supěla tak mocně a jedoucí vagony řinčely, že nebylo pana Ponrepa slyšet, co vlastně k tomu napínavému ději vykládá.

Takhle v přírodě hrál pan Ponrepo ještě v Bezovce na Žižkově a na Klamovce v Košířích. Ale jeho nápadu využila po převratu r. 1918 skupina legionářů v Nuslích, která obdržela biografickou koncesi a otevřela v Nuslích nové kino nazvané „Baroko“. V zimě hráli v sálku v Palackého ulici, ale v létě otevřeli zase v této nuselské pivovarské zahradě přírodní letní kino. Diváci sem chodili rádi už proto, že seděli za teplého letního večera pěkně venku, dívali se na film a ještě k tomu popíjeli pivo, které číšník nosil jako vějíř v obou rukách...

První filmy, které promítal pan Ponrepo a které byly jeho majetkem, neměly ustálených názvů. Byly to pohyblivé obrázky ukazující rodinu v domácnosti, lov v lese, jedoucí vlak, koňské dostihy, stavbu domu a podobně.

Když pak později získával už filmy hrané, ty zas byly s německými nápisy a proto pan Ponrepo je musel překládat a divákům číst. Ale biograf se rychle vžíval a modernizoval a tak čtení titulků ustalo a byla na plátno promítána sklíčka, na nichž byly titulky buď napsány ručně a později psacím strojem.

Se svým stálým biografem zakotvil pan Ponrepo v Malé Karlově ulici v domě U modré štiky. Plných šest roků hrál zde biograf sám, ale pak už měl také operátéra, zcela nové povolání, které se teprve zavádělo. Ono promítat v biografu film nebylo tehdy lehké. Jednou rukou musel operátor točit klíčkovou, druhou rukou musel „házet“ sklíčka s českými titulky, kterých byly okolo dvou set. Kromě toho levou rukou musel řídit a odsunovat lampu, inu, operátor se ve své projekční kabině během promítání rádně zapotil. V přestávce zas musel po celém biografu ruční stříkačkou rozprašovat vůni, aby tak „občerstvil“ v tmavém sále vydýchaný vzduch. Protože nějaké moderní větrání v takových malých biografických sálech nebylo. Vždyť to byly zvláště na předměstí Prahy sálky malých hospůdek.

Při shánění materiálu o prvním stálém biografu páně Ponrepova objevili jsme jednoho diváka, který se na Ponrepův biograf také dobře pamatoval, když s ním pan Ponrepo přijel do Pelhřimova. Náš informátor si dobře vzpomněl, jak jako student šel na tohle představení. Pan Ponrepo si přivezl velmi pestrý program — několik přírodních snímků, kde se čeřila voda, pak snímek nějaké tanečnice se závoji, potom jedoucí vlak proti obecnstvu, což vyvolalo v řadách pelhřimovských diváků úlek. Pak promítal nějakou honičku, při níž utíkající povalí babku s ovocem, cukráře s tácem cukroví pod. Takových filmů promítl pan Ponrepo — jak doložil náš pelhřimovský pamětník — asi čtrnáct s přestávkou. Teprve později získal a promítal pan Ponrepo ona primitivní dramata chudé dívky, jež hodně zkusí než se provdá za bohatého pána a kdy pan Ponrepo mohl vykřiknout do sálu titulek: „Tak vidíš, Heleno, jak se z tebe stala velká paní...“

Náš pelhřimovský divák nám také zdůraznil, že pan Ponrepo nepropagoval jen biograf, ale i fonograf. Oba vynálezy si nezískaly naráz důvěry.

Byli mnozí lidé v Pelhřimově, kteří byli na páně Ponrepově představení a viděli promítané filmy, ale říkali pochybovačně, že ty obrázky jsou „jen tak dělaný“, aniž mohli říci jak. Jedna zase moc velká paní nevěřila fonografu a tvrdila, že to nějaký panáček do té roury křičí...

Tak takhle tedy přijali někteří lidé v Pelhřimově první biograf a fonograf, což zde bylo k vidění a slyšení kolem roku 1899. Že jsou to nějaká ponrepovská kouzla mohli lidé soudit i podle toho, že pan Ponrepo se tady při tomto představení produkoval i svými kouzelnickými kousky, které dělal po čertech obratně...

Nutno však říci, že to byl právě Pelhřimov, odkud film nastoupil svou vítěznou cestu po českomoravské vysočině.

Pozn. autora:

Informátory o prvním biografu mi byli: v r. 1927 pan Josef Šváb Malostranský a paní Karla Šlamborová. Občanem pelhřimovským byl konsul RČS dr. Jaroslav Machač, jenž bydlil tehdy v Praze VII, Jirečkova ul. 17.

KDO NATÁČEL V PRAZE PRVNÍ FILMY?

Když v Praze 9. února 1921 zemřel architekt Jan Kříženecký, nikdo si valně nevzpomněl, že tohle byl muž, který u nás natočil první filmy.

Jak se k tomu dostal, on, vrchní revident stavebního úřadu města Prahy? Koncem roku 1897³⁹⁾ v hotelu de Sax v Hybernské ulici se promítaly „živé obrazy“. Také se tomu říkalo „pohyblivé fotogra-

39) Správně rok 1896.

fie“. Architekt Jan Kříženecký, jenž byl téhle zajímavé podívané přítomen, si řekl: „Když mohou mít živé fotografie Francouzi, proč by je nemohli mít i Češi...“ Byl totiž výborným fotografem-amatérem, pořizoval pro obec pražskou fotografie starých pražských památek: portálů, mříží, soch, apod. Jako fotoamatér pyšnil se arch. Kříženecký několika medailemi, které získal na výstavách fotografií.

Není tedy divu, že ho zaujaly fotografie „živé“. Co dělal? Dopsal firmě Lumière do Francie, kde si objednal snímací aparát. Adresa firmy byla: „Société anonyme de plaques et papiers photographiques Antoine Lumière et ses fils, Lyon-Monplaisir“. Psal, aby mu firma zásilku poslala co nejrychleji. Ten spěch nebyl nadarmo. Chystala se totiž v Praze r. 1898 inženýrská výstava a architekt Kříženecký už tu chtěl živé obrazy předvádět.

Firma vyřídila promptně objednávku a tak „monsieur Krizenecki, Sokolska N 34 Prague-Autriche“ zajásal, když obdržel balík s touto adresou. Snímací aparát tu byl. A byl současně i promítací. Architekt Kříženecký začal chvatně pořizovat živé obrazy — čili dal se do filmování. Všechno si pořizoval sám.

Měl jen jednoho dobrovolného pomocníka, totiž svého švagra, typografa Ferdinanda Gýru. Ten byl přešťasten, že může svému švagrovi při téhle práci pomáhat. Třeba tak, že nosil za ním štafle, na které Kříženecký lezl, aby pořizoval filmové záběry. Nebo tak, že s ním v noci filmy vyvolával. Tohle dělali oba všechno z nadšení a lásky pro věc po nedělích a svátcích anebo večer po celodenním zaměstnání.

Na inženýrské výstavě se „živé obrazy“ promítaly ve zvlášť k tomu účelu postaveném dřevěném „divadle“, které bylo na hlavní silnici a bylo vedeno i v katalogu výstavy i na připojeném plánu katalogu. Kolik se tehdy platilo vstupné, to už nevím, ale je známo, že hodnotáři, přicházející na tato představení, byli uváděni do předních lavic, tedy opačně, než je tomu v biografech dnes.

Z prvních českých filmů, jež se tu promítaly, byly snímky: „Alarm hasičů staroměstských“⁴⁰⁾ „Plovárna na Žofíně“⁴¹⁾ „Purkyňovo náměstí na Vinohradech“⁴²⁾ (dnešní Mírové), „Svatojánská pouť v české vesnici na výstavě“⁴³⁾ „Rychlovak Podmokly–Praha“⁴⁴⁾ „Defilé vojska o slavnosti Božího těla na Hradčanech“⁴⁵⁾ „Polední výstřel z děla“⁴⁶⁾ Kromě těchto aktualit zde byly promítány i dva filmy hrané, frašky, v nichž roli záletníka a lepiče plakátů hrál tehdy velmi populární komik Josef Šváb-Malostranský.⁴⁷⁾

Tohle první promítání českých živých fotografií mělo tenkrát i svého stálého návštěvníka, jenž se chodil denně na tenhle zázrak oživlých obrázků dívat. A neustále jen kroutil hlavou, jaký to je báječný vynález. Byla to osoba vojenská; polní podmaršál, baron Salomon z Friedbergu, jinak také malíř a spisovatel, upřímný vlastenec, snad jediný ze všech tehdejších vysokých rakouských důstojníků, který se dovedl dorozumět s vojiny všech jazyků a zemí, z nichž Rakousko sestávalo.

A povězme si, jak se architekt Kříženecký dostával k filmovým námětům. Tak třeba nafilmovat polední výstřel z děla. Aby totiž bylo jasno — před první světovou válkou bylo v Praze oznamováno poledne ranou z kanonu. Tak tohle filmování dovolil setník pražského velitelství Topsch, který filmování

40) Film bývá označován jako ALARM STAROMĚSTSKÝCH HASIČŮ (1898). Ve stejný rok vznikl ještě také snímek STAROMĚSTSTÍ HASIČI.

41) ŽOFÍNSKÁ PLOVÁRNA (1898).

42) NEDOCHOVANÉ PURKYŇOVO NÁMĚSTÍ NA KRÁLOVSKÝCH VINOHRADECH (1898).

43) SVATOJÁNSKÁ POUŤ V ČESKOSLOVANSKÉ VESNICI (1898).

44) NEDOCHOVANÝ RYCHLOVAK V PODBABÍ (1898).

45) DEFILOVÁNÍ VOJSKA O BOŽÍM TĚLE NA KRÁLOVSKÝCH HRADČANECH (1898).

46) POLEDNÍ VÝSTŘEL NA MARIÁNSKÝCH HRADBÁCH (1898).

47) DOSTAVENÍČKO VE MLÝNICI (1898) a VÝSTAVNÍ PÁRKAŘ A LEPIČ PLAKÁTŮ (1898).

„usnadnil“. Zavedl Kříženeckého i s jeho švagrem na baštu číslo 19 nad kasárnami poblíž Brusky a Klárova, kam nikdo nesměl. Tam vyčkávali do polední hodiny. Že je přesně dvanáct, bylo oznamováno na baštu mávnutím praporu z hvězdárny v Klementinu. Jakmile zazněl výstřel, dělo odporem vzduchu couvlo zpět — a teď ten malér. Kříženeckého aparát se tlakem vzduchu převrátil, takže měl po filmu. Nafilmoval toto pálení z děla znovu druhého dne, ovšem už z větší vzdálenosti.

Architekt Kříženecký se projevil tehdy i jako pohotový kameraman aktualit. Dokazuje to tato historka: Právě v den, kdy byla zahájena inženýrská výstava, totiž o svátku Nanebevstoupení Páně r. 1898, udál se na Vltavě známý výbuch parníku, což později posloužilo spisovateli E. E. Kischovi ke známému pražskému románu „Pasák holek“. Architekt Kříženecký pořídil na nábřeží z této události snímky zástupů lidí, hledících na Vltavu, příjezd umrlčího vozu (neštěstí si vyžádalo tehdy dva lidské životy) a ještě jiné výjevy kolem tohoto neštěstí. Není-li snímek dodnes zachován, tedy se patrně Kříženeckému nepodařilo, což se také stávalo. Jako třeba se mu nezdařilo snímek kladení základů k pomníku Františka Palackého pod Emauzy.⁴⁸⁾ Podobný malér jako při filmování výstřelu z děla stal se našemu nadšenci při filmování rychlovlaku.

V Podbabě, kde pan přednosta stanice dovolil v jedné zatáčce rychlovlak nafilmovat, umístil arch. Kříženecký aparát příliš blízko kolejí a stalo se totéž, co na baště. Závan vzduchu převálil stativ s aparátem a muselo se natáčet znovu.

Architekt Kříženecký byl hlava otevřená a dělal s kamerou i různé pokusy. Jednou jel vlakem do Tábora a ze zadní plošiny posledního vagonu natáčel ubíhající krajinu. Takovýhle záběr byl pak v době největšího rozmachu němeého filmu v celé řadě hraných filmů. Jindy zas, když kardinál [František] Schönborn vyjel ze svého paláce ke slavné mši ve starobylém kočáře taženém třemi páry koní, provázen premovanými lokaji, filmoval Kříženecký tento průvod. Na snímku bylo prý vidět i to, jak se pan kardinál vyklonil z okna kočáru a s podivným vrtěním hlavy se podívoval, co to ten člověk s klikou provádí...

Architekt Kříženecký se snažil vždy něco pěkného „ulovit“, a jezdil proto se známými a přáteli o nedělích na výlety do okolí Prahy (Klecany, Závist, Břežany, mukařovské lesy u Říčán, Kunratice apod.). Někteří z jeho četných přátel, jako inž. dr. Stan[islav] Züngl, stavitel dětské nemocnice a zakladatel pozdějšího technického muzea a ředitel akademického gymnasia Cyril Kříž, výborný hudebník a znalec starých hudebních nástrojů, ho přiměli k tomu, aby nafilmoval památný vyřezávaný oltář ze 16. století ve zbraslavském kostele. Jenže často mu nepříznivé světlo a nedostupné místo nedovolovalo podobné snímky poříditi.

V té době, kdy architekt Kříženecký viděl první promítané filmy a rozhodoval se, že si zakoupí fotografický aparát z Francie, sloužili s ním v technické kanceláři stavebního úřadu města Prahy ještě dva jeho přátelé: arch. [Josef František] Pokorný a ing. arch. Viktor Šulc.

Když se jim Kříženecký svěřil, co má v úmyslu, oba mu to schválili. A přítel Pokorný s ním dokonce společně zakoupil francouzský přístroj za 2500 zlatých. Na tehdejší dobu to byla částka opravdu značná. A protože se tito dva přátelé arch. Kříženeckého v kanceláři denně stýkali, měli pro jeho filmování pochopení a řešili všichni společně řadu problémů s přijímáním snímků. Snímky byly sice jen 25 metrů⁴⁹⁾ dlouhé, ale byl to přece jen problém, jak film vyvolávat.

Abychom si alespoň trochu přestavili, jak Kříženecký filmy vyvolával, tedy uvažme, že to dělal tak, že vyvolávací lázeň nalil do dvou dřevěných konví a ručně pak přetahoval film z jedné konve do dru-

48) SLAVNOST ZAKLÁDÁNÍ POMNÍKU FRANTIŠKA PALACKÉHO (1898).

49) Tehdejší Lumièrova kamera dokázala pojmout pouze přibližně sedmnáct metrů materiálu.

hé... Když byl film dostatečně vyvolán, přesoukal pak film do konve s vodou, aby jej opláchl. A pak nastala táž manipulace v lázních ustalovacích...

A světe, žasni! Architekt Kříženecký provedl tenkrát i jeden velmi vtipný trik. Měl totiž nafilmovanou scénu na žofinské plovárně: plavce, skákající do vody. Kříženecký dostal nápad — jak by to vypadalo, kdyby se film při promítání vsunul do aparátu obráceně. Čili kdyby se promítal od konce. Film mu zprvu do aparátu dobře nezapadal, ale po malé úpravě se pokus zdařil a tak se na plátně ukázalo, jak lidé chodí na plovárně pozpátku a jak plavci vyskakují z vody na můstek.

Aby pobavil lidi na výstavě, promítal tenhle film pod názvem „Obrácený svět“. Josef Šváb-Malostranský v jedné své vzpomínce také vzpomněl na tenhle legrační film, jak lidé v plavkách vyskakovali z vody. A jmenoval jednoho žofinského návštěvníka plovárny,⁵⁰⁾ který, když to viděl, prý zaslal a říkal: „Safra, když skákali z té vody ven, to už jsem byl pryč...“ Pravdivost této historicky ponechávám ovšem panu Švábovi-Malostranskému. Nesmíme zapomenout, že to byl humorista a vtipálek na každém kroku.

Tolik snad ve stručnosti o tom, kdo v Praze natáčel první filmy. Architekt Kříženecký byl dobrý, snaživý člověk a jeho filmování bylo spíš koníček než činnost, z níž by očekával zisk. Vždyť vše to, co filmoval, dělal ve svém volném čase. Už proto, že ho to bavilo a pak i proto, jak je uvedeno na začátku kapitoly: „Mohou-li to mít Francouzi, proč by neměli mít živé obrázky i Češi...“

Kromě toho, že zanechal ve filmovém archivu čs. kinematografie první české filmy, zanechal zde i několik známých budov, které projektoval. Třeba budovu holešovické elektrárny — —

Dík architektu Kříženeckému radí se počátky českého filmu velmi čestně do dějin filmu světového, neboť necelé tři roky po prvním veřejném předvádění Lumièrova kinematografu v Paříži měli jsme natočený první české filmy!

Ano, i hrané filmy, neboť jak již řečeno, s aktualitami nafilmoval Kříženecký i dvě frašky s Josefem Švábem-Malostranským, k nimž si tento komik sám zvolil náměty. Pravda — naivní, bezduché, ale ani ty první nové nafilmované frašky cizí nebyly jiné.

Nevím, jak pan Kříženecký, ale Josef Šváb-Malostranský byl velmi pyšný na to, že hrál v prvních anekdotických fraškách, byť v nich byl bit jako záletník nebo zkusil hodně příkoří jako lepič plakátů... Říkalo se mu tedy právem „nestor českých filmových herců“.

Pozn. autora:

Informátory mi byli v roce 1927: typograf Ferd. Gýra, bytem Vinohrady, Záhřebská, Ing. arch. Viktor Šulc, min. rada v min. školství a nár. osvěty a lidový humorista a knihkupec Josef Šváb-Malostranský.

Jiří Voldán, *Šli tři muzikanti a jiné vzpomínky na ty, o nichž se málo psalo*. Praha: Panton 1970, s. 46–57. Rukopis vznikl v roce 1967.

50) Josef Šváb-Malostranský rovněž vzpomínal, že se mělo jednat o plavčíka. Josef Šváb-Malostranský, *Vzpomínka na prvá filmování v Praze. Rozpravy Aventina* 3, 1928, č. 18–19 (24. 5.), s. 222–223.